

Leselinyana

Tlhophiso ea bo 6

Phupu 2014

UA AMOHELOA HO NTSOE-LENG

U a amohela tlhophisong ena ea botšeleta ea *Ntsoe-Leng*, e leng leselinyana le hlahisoang habeli ka selemo ke 'Mamekhatlo oa Mekhatlo ea Batho ba nang le Bokooa mona Lesotho (LNFOD).

Leselinyana lena le khoaetse litaba tse tsoang ho ba nang le kob'a boahali litabeng tsa bokooa mona Lesotho, le maikutlo a bona ka nako ea likhoeli

tse 6 tse fetileng.

Haeba u batla ho ithuta haholo ka LNFOD, ka bomphato ba rona, kappa ka bokooa Lesotho, etela www.lnfod.org.ls kapa u ingolisetse leselinyana la *Disability Lesotho* ka ho romela *e-mai* h o pletsau@gmail.com.

Ikutloe u lokolohile ho romela

maikutlo a hao le littatsetso tafoleng ea Likhokahano ea LNFOD ho moeletsi@lnfod.org.ls.

Kapa u ka re letsetsa ho [+266 22320345](tel:+26622320345) kapa oa re etela liofising tsa rona tse Mabile Rd, Old Europa, Maseru.

Likhomo,
Rabasotho Moeletsi

Mekhoa le Boitšoaro Selikalikoeng sa Bokooa: tšebeliso ea puo e nepahetseng

Mamello Phekani-Makau (Moeletsi ho tsa Bokooa le Litokelo tsa Botho, LNFOD)

ho oa sechaba e supa hape tlhoko ea ho fetola le tsela eo re buang ka eona ho bona le ka bona. Esale puo e le karolo ea bohloko ea bobuelli selikalikoeng sa bokooa, 'me e se e phahamiselitsoe boemong ba ho ba taba ea litokelo tsa botho ho fapano le ho ba tabanyana feela ea lipolotiki kaha batho ba nang le bokooa ba na le tokelo ea ho khetha hore na ba buisoe joang, ba hlalosoe joang.

bokooa, "A re Amohelaneng", ke ile ka tšoasoa lerabeng leo batho ba bangata ba se nang bokooa ba eeng ba tšoasoe ho lona—ka sebelisa puo eo kelellong ea ka e neng e le eona e nepahetseng ha ke bua ka batho ba nang le bokooa. Ka 'na ka re, "Batho ba phelang le bokooa." Ke a kholoa ke ile ka cho joalo habeli, khetlong la boraro, bohole ba ntšolohela ka puo e nepahetseng, ba re, "Batho ba nang le bokooa."

*"... khetlong la boraro,
bohole ba ntšolohela ka
puo e nepahetseng, ba re,
"Batho ba nang le
bokooa."'*

Ke sa tsoa kena khabong ho tsa bokooa mona Lesotho, 'me ke se ke chabetsoe ke hore na puo e bohloko hakae ha re bua ka batho ba nang le bokooa le ka litaba tsa bona. Ke ne ke bua lebitsong la sehlopha sa bobuelli thupelong e neng e tšoeroe ke LNFOD ka la 17-18 Motšeanong 2014. Leha ke ne ke balile tataiso ea phelisano le batho ba nang le

Leha ke ne ke khotsoe hore polelo ea ka e ne e nepahetse, ke ile ka phakisa ka eleloa hore e ne e fana ka moeletlo oa ho re motho o phela le bokooa, kahona, ha a na matla, ha a tsebe ho iketsetsa ebile ha a na bokhoni.

Ho fihlile tlhokomelong ea ka joale hore ho bohloko ho ikamahanya le tsela eo motho a khethang ho buisoa ka eona ho natsehe ho kholoa ha ka ka lebaka la moetlo, kutloisiso kapa tumelo, hore na ho nepahetseng kapa ho fosahetseng ke hofe.

Esale puo e sebelisoa ka tsela e sa hlokomeleheng ho rotetsa sekhobo le khethollo khahlanong le batho ba nang le bokooa. 'Nete ke hore puo e nepahetseng e nepahetse ho ea ka sehlopha se itseng sa batho ho latela meetlo ea bona, litumelo tsa bona le kutloisiso ea bona.

Ho rona Basotho, moetlo o bapetse karolo e kholo ho betla tsela eo re buang ka eona. Moetlo o reha le ho maneha batho ba nkuoang ba sa tšoane le ba bang mabitso a ba hlalosang, e leng sesupo sa hore na re hlompha le ho amohela batho ba nang le bokooa ho le hokae.

Phetoho e kholo e tlisoang ke Seboka sa Machaba sa Litokelo tsa Batho ba nang le Bokooa (CRPD) ea ho tloha mokhoeng oa bongaka ho ea

Lihlooho:

- Beke ea EU

- Beke ea Lefatše ea Tšebetso

- Phuthetho e Kopanetsoeng ea Bobuelli

Lethathamo:

- Liphuthetho Maqeph 2-6

- Mekete Maqeph 6-8

- Lingoli tse ling Maqeph 8-12

PUISANO KA PHAHAMISO EA LITOKELO TSA BATHO BA NANG LE BOKOOA: KHIRO EA BATHO BA NANG LE BOKOOA LESOTHO

Boemeli ba Amerika bo Maseru bo ile ba hlophisa puisano le ‘Mamekhatlo oa Mekhatlo ea Batho ba nang le Bokooa Lesotho (LNFOD) ka batho ba nang le bokooa ka la 25 Phuptjane 2014 Ntlong ea Boemeli ba Amerika Maseru.

Bahiri ba ikemetseng le makala a amehang a ‘Muso ba ne ba menngoe ho tla hlalosa kamoo ba amohelang batho ba nang le

bokooa mosebetsing le kamoo ba hirang batho ba nang le bokooa likhoebong tsa bona. Bamemuoa e ne e le ECONET Telkom Lesotho, Vodacom Lesotho, le Lesotho Standard Bank, Mokhatlo oa Bahiri, Bangoli ba baholo ba Lekala la Bosesetsi le Khiro, le ba bang.

Carl B. Fox, ea ileng a bua lebitsong la Moemeli, a bontša hore ‘Muso oa Amerika o ikitlaelelitse ho phahamisa litokelo tsa batho ba nang le bokooa mona Afrika, ‘me Lesotho hase mokhelo. A re le leng la mabaka ao ka ‘ona puisano e ileng ea hlophisoa, ke ho tebisa kutloisiso ea ‘muso oa Amerika ea liphephetso tseo batho ba nang le bokooa ba tobanteng le tsona haholo-holo khirong. Ha ba se ba utloisia, ke moo ba tla tseba ho tšehtesa Lesotho ho netefatsa hore batho ba nang le bokooa ba ba le menyetla ea mosebetsi e lekanang le ea batho ba se nang bokooa.

Motsamaisi ea ka sehloohong oa LNFOD, Mong. Nkhasi Sefuthi o ile a lahla malepe ka tsa maemo a renang khirong ea batho ba nang le bokooa mona Lesotho. A bontša hore batho ba nang le bokooa mona Lesotho ba tobane le lithibella tse fapaneng tse

Puisano ka Litokelo tsa ba nang le bokooa: Ntlong ea Boemeli ba Amerika, Maseru

kang ho qheleloa kathoko, ho se kenyelsetoe mererong ea sechaba le le ho tsepela haholo ho batho ba bang bakeng sa littlhoko tsa letsatsi ka leng. Lithibella tsena li ntla-peli: ke tsa mokhoa oo batho ba shebang ba bang ka oona le tsa litsi tsa litšebeletso. Tsa mokhoa oo batho ba shebang ba bang ka oona li beoa ke ba se nang bokooa, ‘me hangata li bonahatsoa ke litumelo lemekhoa ea bona. Ba bitsa batho ba nang le bokooa ka mabitso a somang, hape ba ba bona e le lisono tse tsietsing ea liphallelo le litšebeletso tlhabollo tseo ba sa lebelloang ho ba le lentsoe ho tsona. Lithibella tsa litsi tsona li akha tse kantle tse bakoang ke meaho le litsela, maano, litsela le mekhoa ea tšebetso eo litsi tse teng sechabeng li e sebelisang. Ka lebaka la lithibella tsena tsa mokhoa oa chebo le tsa tikoloho, batho ba nang le bokooa batho ba nang le bokooa ha ba fumane tekano menyetleng ea khiro hobane, mohlala, hase menyetla kaofela eo batho ba tsamaeang ka likolooana le ba nang le bokooa ba pono ba khonang ho fihla ho eona libakeng tse fapaneng.

Bothata bo bong bo boholo boo tobileng litsi tsa sechaba malebana le

khiro ea batho ba nang le bokooa ke hore pokello ea joale ea lintla tsa bohloko ka batho ha e ea hlopchoa ho ea ka bokooa, ‘me sena se etsa hore ho be thata ho tseba hore na ke batho ba bakae ba nang le bokooa ba hiruoeng ‘musong le mafapheng a ikemetseng.

Ho ea ka tlaleho ea Palo ea Sechaba ea 2006 karolo ea sechaba e kaalo ka 3.7 lekhlong ke batho ba nang le bokooa. Boholo ba batho ba nang le bokooa ba lula ba futsanehile ka lebaka la khaello ea thuto le khaello e phahameng ea mesebetsi har’ a batho ba nang le bokooa

Lesotho le ile la ananela Seboka sa Litokelo tsa Batho ba Nang le Bokooa ka la 2 Tšitoe 2008. Khaolo ea 4 ea sona e qosa linaha tsohle tse nang le kabelo ho sona ho bea maano a sireletsang litokelo tsa batho ba nang tšebeletsong, le melao le mekhoa ea tsamaiso e joalo, le ho felisa melao eohle e khethollang batho ba nang le bokooa, le melaoana, le litloaelo tse joalo. Le kajeno Lesotho ha le e-s’o be le molao oa bokooa ka kotlolohlo. Leha ho le joalo, ho na le melao e thibelang khethollo ea batho ba nang le bokooa e kang Molao oa Thuto oa 2010 le Molao oa Boiketlo le Tšireletso ea Bana.

Ho boetse ho na le Leano la Tlhabollo ea Bokooa le entsoeng ke ‘muso oa Lesotho ka 2011.

Sheba leqephe la 12

Phutheho e Kopanetsoeng ea Bobuelli ba Litokelo tsa Batho ba nang le Bokooa: Ka Ofisi ea Bobuelli, LNFOD

‘MAMEKHATLO OA MEKHATLO EA BATHO BA NANG LE BOKOOA LESOTHO o ile oa ikamahanya le lefatše ka ho tšoara phutheho e bang habeli ka selemo e kopanetsoeng ea bobuelli ba litokelo tsa batho ba nang le bokooa ka Tlhakubele tlas’ a sehlooho se reng, Moralo oa Tšebetso o Keneletsang Kamorao ho 2015, eo ho

eona LNFOD e ileng ea ipiletsa hore Lesotho le etse bonnete ba hore mekolokotoane ea moraloo oa tšebetso kamorao ho 2015 o kenyelsetsa batho ba nang le bokooa ka ho khetholloha.

Kenyelsetso ena e khetheleng ea bokooa moralong oa tšebetso oa ntlatfatsa e tla etsa hore Lesotho le khone ho lekanya khatelo-pele e seng e entsoe kenyelsetsong ea batho ba nang

le bokooa, e be e khothaletse hore pokello ea lintla tsa bohloko e hlopchoe ho latela bokooa.

Letona la Ntšetso-pele ea Sechaba, Mohl. ‘Matebatso Doti, o ile a tsamaisa phutheho a e-na le maikutlo a tšoanang le a LNFOD a hore lipheeo tsa mongoaha-kholo ha li phahamise kenyelsetso ea bokooa. *Sheba leqephe la 3*

Ho tsoa leqepheng la 2

Puo ka Letona la Ntšetso-pele ea Sechaba

Khubu ea puo ea Letona la Ntšetso-pele ea Sechaba, ka mantsoe a hae, e ne e le hore, “*Lekala la Ntšetso-pele ea Sechaba le thehilo ka morero oa manthha oa ho arabela litlhoko tsa batho ba nang le bokooa le hore ho ikamahanngoa le lipheeo tsa mongoaha-kholo ka botlalo malebana le matlafatso ea bokooa.*”

Letona ‘Matebatso Doti o ile a bontša hore lefatšeng kaofela palo ea batho ba nang le bokooa e ntse e eketsetha, ‘me le litlhoko tsa bona li totobetse, li hloka ho arabeloa. A bontša hore ‘muso oa Lesotho le oona, joaloka mebuso e meng, o ananetse maano a bohloko a kang seboka sa litokelo tsa batho ba nang le bokooa.

*“...phutheho ea bobuelli...
Sebae se nepahetseng
hantle bakeng sa ho
hlopholla litlhoko tsa
batho ba nang le bokooa...”*

A boela a tsebisa ba phuthehileng hore Lekala la hae le se le nkile mehatso e matla ho amohela batho ba nang le bokooa ka litsela tse fapaneng. Sena se bontšoa ke ho theoa hoa ofisi e sebetsang ka kotloloho le batho ba nang le bokooa tlás'a sekjurumetso sa tlhabollo ea sechaba. A re liputheho tse kang ena li reretsoe ho bokella litlhoko le litabatabelo tsa batho ba nang le bokooa hore mohla li tekoang kapele ho Machaba a Kopaneng ka Loetse tsa be li akarelitse litlhoko tsohle tsa mantlha tsa batho ba nang le bokooa.

Karabelong ea litlhoko tsa batho ba nang le bokooa: Letona la Ntšetso-pele ea sechaba, Mohl. 'Matebtsa Doti

bokooa.

Letona la thetha puo ea lona ka ho supa hore ke takatso ea lekala la hae ho arabela litlhoko tse fapaneng tsa batho ba tlokotsing ho kenyelatsoa le tsa batho ba nang le bokooa. A thoholetsa phutheho ea bobuelli ka hore ke sebae se nepahetseng hantle bakeng sa ho hlopholla litlhoko tsa batho ba nang le bokooa, a ba a tsepisa ho ikamahanya le tsona ka hohle kamoo ho ka khonehang.

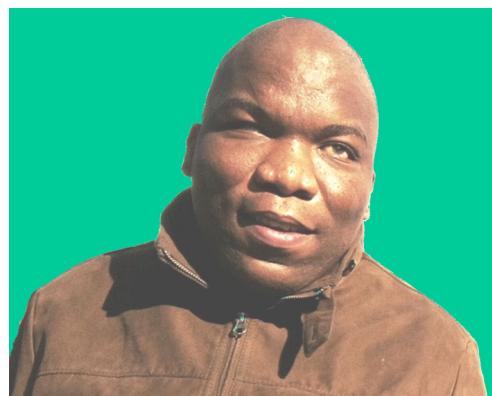
**Polelo ea LNFOD holima
moralo oa tšebetso oa
ntlafatso o kenyelatsang
litaba tsa bokooa
kamorao ho 2015**

Mohokahanyi oa tsa Bobuelli LNFOD, Monghali Sefuthi, ha a tšetleha puo ka bobuelli phuthehong, o ile a toboketsa hore lipheeo tsa mongoaha-kholo li felloa ke nako ka 2015, ‘me Machaba a Kopaneng a lebelletse ka tšepo ho utloa hore na linaha tse nang le kob'a bohali li khathile tema ho le hokae malebana le ho kenyelatsoa hoa batho ba nang le bokooa.

A bontša hore o mong oa mekolokotoane ea lipheeo tsa mongoaha-kholo ke ho ntlafatsa ponahalo ea batho ba nang le bokooa meralong ea tšebetso. Taba ena e chaelloa monoana ke hore ho tloha lilemong tse peli tse fetileng batho bang le bokooa esale ba ntse ba sebetsa ‘moho le bomphato ba bona boemong ba machaba ka mekhatlo ea bona ea bobuelli, ‘me sena se entse hore ho be bonolo ho bona hore ba bonoe ba be ba utloisisoee.

A boela a etsa temoso ea hore Machaba a Kopaneng le ‘ona a na le boikarabelo ba ho tataisa linaha tse amehang tabeng ea hore na moralo o mocha oa tšebetso e ka khona o shebahale joang, le hore linaha li tlameha ho netefatsa ho bea moralo oo tšebetsong. A bua hape ka Phatlalatso ea Kenya e pakang hore na linaha tsa Afrika li ikemiselitse ho etsa eng ho khahlametsa litlhoko le litabatabelo tsa batho ba nang le bokooa.

“...Lipheeo tsa mongoaha-kholo li felloa ke nako ka 2015, ‘me Machaba a Kopaneng a batla ho tseba hore na linaha li se li khathile tema ho le hokae kenyelatsong ea batho ba nang le bokooa.”

Puellong ea litokelo tsa batho ba nang le bokooa: Mohokahanyi ho tsa Bobuelli LNFOD, Mong. Nkhasi Sefuthi

Sheba leqepheng la 4

Ho tsoa leqepheng la 3

Therisano ka tlhoko ea ho netefatsa hore tšehetso e khetheleng ea moral oa ntlafatso kamorao ho 2015, e nang le mekolokotoane e hlakileng le matšoao a khatelo-pele, e a ntlafatsoa PHUTHEHONG E AKARETSANG EA MACHABA A KOPANENG.

Ba bileng teng phuthehong ba ile ba ba le monyetla oa ho tšohla lintho tseo ba li etsang ho kenyelletsa batho ba nang le bokooa mesebetsing ea bona. Sena se ile sa etsoa ka morero o le mong oa ho netefatsa hore ba phuthehileng ba utloisia boikarabelo ba bona malebana le “**tšehetso kamorao ho 2015**” e leng oona molaetsa oa seholoho o lebisang phuthehong e akaretsang ea Machaba a Kopaneng ka Loetse 2015.

Lipuo ka baemeli ba Development for Peace Education (DPE), Sentebale, Setsi sa Taolo ea Likoluoa (DMA), Campaign for Education Forum (CEF), le Lekala la Thuto le Koetliso (MoET)

Ha a bua, Moemeli oa Development for Peace Education (DPE) o ile a bontša hore DPE e kenyelletsa batho ba nang le bokooa ho tloha likanteng tshole tsa bophelo. A re leha DPE e sa sebetse ka kotlolohlo le batho ba nang le bokooa, empa e sebetsa le bona e le karolo ea sechaba. A boela a supa hore DPE e buella hore sechaba se kenyelotsa, ‘me mona ho balelloa le batho ba nang le bokooa, empa mamati a bona a bulitsoe batho ba nang le bokooa hore ba ba eletse litabeng tsa bokooa.

Moemeli oa Sentebale een a boella phutheho hore Sentebale ke mokhatlo oa lithuso o theiloeng ka 2004, ka boikitlaetso ba Khosana Seeiso le

Khosana Harry. A re Sentebale e thusa likolo tse ‘maloa tse sebetsanang le bana ba nang le bokooa kahare ho naha. A re ba tataisoa ke lipehelo tse beiloeng ke MSD hape ba itsetlehile ka *Child Charter* le ka liboka tse ling tse ngata tse reretsoeng ntšetso-pele ea sechaba. A bontša hore pheeo e kholo ea Sentebale ke ho thusa metse e tlokotsing mona Lesotho hape ba labalabela ho sebetsa ‘moho le ba nang le thahasello, haholo-holo mekhatlo ea batho ba nang le bokooa. E le ho totobatsa maikemisetso a takatso ea bona, Sentebale e ile ea fana ka lithusa-kutlo ho baithuti ba nang le bokooa ba puo le kutlo, ‘me ba etsa khooeletso ho bohle ba amehang ho tšoarana ka matsoho le Sentebale thusong ea sechaba ho batho ba tlokotsing.

Moemeli oa Setsi sa Taolo ea Likoluoa (DMA) een a bontša hore ba na le lichelete tse lekaneng hore ba ka kenyelletsa batho ba nang le bokooa mesebetsing ea bona, ‘me ofisi ea hae e ikemiselitse ho kenyelletsa batho ba nang le bokooa khahong ea maphele, e le hore ha ho e-ba le likoluoa, le bona ba tsebe ho setlela khahlanong le maemo a mabe ka ho fetisisa. A supa hore DMA e na le moral oa tšohanyetso e reretsoeng karolo e kholo ea sechaba, ‘me hangata batho ba nang le bokooa ha e ke e e-ba karolo meralong e joalo, e leng ka hona ho nang le tlhoko ea hore batho ba nang le bokooa ba kenyelsetsa methating eohle ea meralo ea naha. Mookameli oa DMA a boela a tsebisa phutheho hore ofisi ea hae e ikemiselitse ho koetlisa mekhatlo e ikemetseng le batho ba nang le bokooa kaha lihlopha tsena li ameha mosebetsing o etsoang ke DMA. A phethela ka ho re, e le tsela ea ho lemoha boteng ba batho ba nang le bokooa, batho ba

nang le bokooa ba emetsoe botong ea botsamaisi ea DMA.

Sebui se tsoang *campaign Education Forum* sona sa bontša hore mokhatlo oa habo sona o sebetsana le batho ba nang le bokooa litabeng tsa thuto e kenyelletsang likolong. A re mokhatlo oa habo o buella leano la thuto e kenyelletsang, e leng lona seholohlo sa ntlafatso kenyelletsong ea batho ba nang le bokooa. Ntlafatso e ‘ngoe eo a e supileng ke hore ba ikemiselitse ho kenyelletsa batho ba nang le bokooa ha ba etsa mananeo a bona a seea-le-moea kaha sena se tla thusa ho tsenkolla litaba tsa thuto e kenyelletsang likolong. A qetella ka ho supa hore kahare ho tsela ea bona ea tšebetso ba na le lihlopha tse khetheleng bakeng sa bokooa ho tloha likonyaneng ho isa likolong tsa thuto e phahameng.

A boela a bontša hore ofisi ea habo e reretsoe ho eketsa menyetla ea thuto ho baithuti ba nang le bokooa methating eohle ea thuto. Puong ea hae ho bilehoa hlaka hore Setsi sa thuto e khetheleng se fana ka tšehetso malebana le ho sebetsa le baithuti ba nang le litlhoko tse ikhethang. A ba a bontša hore lekala la hae le isa tlhokomeliso sechabeng hore batho ba patang bana ba bona ba ba lese ba ee sekolong.

Sebui sena sa tsoela pele ho boella phutheho hore ofisi ea sona e hlahloba litaba le ho fetisetsa bana moo ba ka fumanang litšebeletso, joaloka MOSD. A re ofisi ea hae e boetse e sebetsa ‘moho le mekhatlo e ikemetseng le LNFOD. Qetellong a re ba tšehetso matichere a nang le bokooa ka ho ba fa matichere a ba tšeheteng likolong. Sena sa bontša ka matichere a nang le bokooa ba pono a abetsoeng bathusi likolong tse fapaneng moo ba sebetsang teng, leha e le hore bothata bo boholo boo matichere ana a tobang le bona ke khaello ea lichelete.

Ho tsoa leqepheng la 4

Maikutlo Molaetseng oa LNFOD oa bobuelli

‘Moka o ile oa koptjoa ho fana ka maikutlo litabeng tsa LNFOD kaha e ne e le tsona taba-kholo ea letsatsi. Ho ile hoa ba le maikutlo a le mang feela a reng ‘muso o tle o etse bonneta ba hore LNFOD e ba karolo ea borumuoa bo tla ea ho emela Lesotho.

Puo e koalang ka Motsamaisi e Moholo, Mong. Moholi Raseabi

Motsamaisi ea tšoereng molepo o ile a leboha barumuoa ka ho nka karolo phuthehong. A hlahisa ngongoreho ea hore litaba tsa bokooa ha li a lebisoa Lekaleng la Ntšetso-pele ea Sechaba feela, empa li ama bohole hohle, ‘me li lokela ho sebetsoa ka tsela eo makala ‘ohle a bontšang tsebo le kutloisiso ea tsona.

Mohokahanyi oa tsa bobuelli a toboketsa ka tieo ngongoreho ea hore makala a mang a neng a menngoe a ne a sa emeloa. A qolla Lekala la Litaba tsa Kastle ka ho re ke lona lekala le nang le boikarabelo ba ho teka litaba tsa kenyelsetso ea bokooa mona Lesotho le ho tlaleha katileho lipheeong tsa mongoaha-kholo. Hantle-ntle ba ne ba lebelletsoe ho bua ka tse latelang:

- Polelo ea tšehetso malebana le moraloo oa ntłafatso o kenyelsetsang kamorao ho 2015 o nang le mekolokotoane le lipehelo tse hlakileng
- Polelo holim'a netefatso ea hore borumuoa ba Lesotho bo tla tšehtsa moraloo ntłafatso kamorao ho 2015

Phano ea Litaelo Kamorao ho Liphee tsa Mongoaha -kholo – Keneyletso ea Batho ba Nang le Bokooa Kamorao ho 2015

SELELEKELA—MOO HO TSUOANG TENG

Liphee tsa Mongoaha-kholo (MDGs) li felloa ke nako ka 2015, ‘me Machaba a Kopaneng a ntse a sekaseka taba ea hore na ho tlo kena moraloo ofe oa tšebe tso o nang le liphee tsa ntłafatso o tla tataisa mosebetsi oa ntłafatso oa linaha tsa machaba ho fihlela ka 2030 (ho na le khonahalo e kholo ea hore moraloo ona o ka ‘na oa bitsoa ‘Liphee tse tšoarellang tsa ntłafatso’ ho bonahatsa temoho e ntseng e hola ea hore phetoho ea maemo a nako e telele a leholimo le taba ea tšoarellang li lokela ho elo hloko meralong ea ntłafatso).

Ho ne ho se moo ho buuoang ka batho ba nang le bokooa kahar'a *Li-MDG*, ‘me ho isa boemong bo itseng, batho ba nang le bokooa ha esale ba koalooa kastle khatelo-peleng e fihletoeng ho tloha ka 2000 ha li ne li kenngoa tšebe tsong. Haeba moraloo ona o mocha e le o kenyelsetsang, o tla hle o fetole maoa a batho ba nang le bokooa. *Li-MDG* li hahlametse meralo ea naha ea ntłafatso le maano a bafani ka tsela e makatsang, ‘me re tšepe hore le moraloo ona o mocha oa tšebe tso o tla etsa joalo. *Haeba batho ba nang le bokooa ba bonahala haholo kahar'a moraloo o mocha oa tšebe tso, ho tla ba bonolo ho bona ho kena lipuisanong bakeng sa ho kenyelsetsoa linaheng tsa bona le ho fumana lithuso ho bafani.*

MOSEBETSI O SENG O ENTSOE HO FIHLELA JOALE

Ho tloha lilemong tse peli tse fetileng mekhatalo ea bokooa le ea ntłafatso e sebelitse ‘moho le bomphato ba International Disability Alliance le IDDC ho nka karolo ka matla mosebetsing oo. Batho ba nang e bokooa ba lakalitse ho fihla ho bo-matoetoe ba Machaba a kopaneng ba sebetsanang le Moralo oa Tšebe tsosoa kamorao ho 2015 (HLP). Mona katileho e ile ea e-ba e kholo: ‘me tlaleho eo bo-matoetoe bao ba ileng ba fana ka eona e ile ea etsa

likhothaletso tse tharo: 1) hore tšekehelo ea tsebe ho batho ba nang le bokooa e ke e be karolo ea mantlha Moralong o mocha oa tšebe tsosoa, 2) hore pokello ea lintlha tsa bohloko ba bakeng sa tekanyo ea khatelo-pele e hlopchoe ho latela bokooa e le hore re tsebe ho lekanya hore na batho ba nang le bokooa ba una molemo ka ho lekana, hape 3) ho se ke hoa e-ba le mokolokotoane o nkoang o fihletoeng ntle le ha o fihletoeng likarolong tsohle tsa sechaba, ho kenyelsetsoa le batho ba nang le bokooa.

Mosebetsi ona le oa moraloo oa tšebe tsosoa kamoso e ile ea tlosoa matsohong a HLP ea neoa sehlopha se secha se bitsoang *Open Working Group on Sustainable Development Goals* (OWG). Sehlopha sena se bopiloe ka baemeli ba linaha tseo e leng litho tsa Machaba a Kopaneng, leha e se naha e ‘ngoe le e ‘ngoe e emetsoeng. OWG esale e ntse e tšoara liputheho tse amanang le mosebetsi oa eona hore e fumane litlatsetso lithong tsa eona. Liputheho li ne li e-na le likarolo tse kang eo sehlooho sa eona e neng e le ‘Phahamiso ea tekano, tekano sechabeng, tekano ea botona le botšeali, le matlafatso ea basali’. OWG, joaloka HLP, e tla fana ka litlatsetso tsa bohloko ba Mongoli-kakaretso oa Machaba a Kopaneng. Mongoli-kakaretso eena o tla etsa likhothaletso tlalehong e eang linaheng tseo e leng litho e hlapasang hore na ekakhona moraloo oa tšebe tsosoa shebahale joang, ‘me linaha tsona li tla kena lipuisanong tse telele holima tokomane ea mapomela e tla phetheloa ka 2015.

Linaha tseo e leng litho tsa UN, li ipapisitse le litherisano tsena le litlatsetso ho OWG, li se li qalelletse ho sekaseka liphee e tla ba life, mekolokotoane le litekanyo e be tsosoa mofuta ofe hape ebile e ka ba life tse ka khonehang le tse ka bang bohloko ba tekanyo ea khatelo-pele.

Ho tsoa leqepheng la 5

Phano ea Litaelo Kamorao ho Lipheeo tsa Mongoaha-kholo – Kenyeletso ea Batho ba Nang le Bokooa Kamorao ho 2015

MATHETHO

Ka la 6-8 Tlhakubele 2014, barumuoa ho tsoa linaheng tse 13 tsa Afrika ba ile ba kopana Nairobi, Kenya, ‘me ba lumellana ka lethathamo la lintlha-kholo bakeng sa ho bopa lipheeo tsa kamorao ho 2015. Tokomane e ileng ea khakoloa ka la 8 Tlhakubele 2014

e reiloe “Phatlalatso ea Nairobi.” Ho itšetleuo e tse seng li boletsoe, ka boikokobetso LNFOD e kopa hore sehlopha sa lipuisano se emetseng Lesotho Machabeng a Kopaneng le lekala le amehang, e leng la Merala ea Ntlafatso, ho tšehtsa ka botlalo moralo oa ntlafatso o kenyeletsang kamorao ho 2015 hore Lesotho le tle le tsebe ho lekanya khatelo-pele e entsoeng ho Basotho ba nang le bokooa.

TSELA EA HO EA PELE

Mekolokotoane e hlakileng le litekanyo tse lebaneng le batho ba nang le bokooa li lokela ho beoa mafapheng ‘ohle a bophelo a ba amang, ho kenyeletsoa phokotso ea

menyetla likotsi tsa likoluoa, ho ikamahanya le phetho ea maemo a nako e telele a leholimo, mafapha a sechaba le khiro;

Moralo o mocha oa tšebedso o tlameha hore o batle hore pokello ea lintlha tsa bohloko e hllopchoe ho ea ka bokooa hore re tle re tsebe ho bona hore na batho ba nang le bokooa ba una molemo ka ho lekana le batho ba se nang bona;

Batho ba nang le bokooa mekhatlong ea rona ba kenyeletsoe ntlafatsong, tšebedsong le tekolong ea lipheeo tse ncha.

Keteko ea Beke ea Kopano ea Europa

LNFOD le EU li ile tsa tšoarana ka matsoho ho keteka beke ea EU Semonkong ka la 28 'Mesa 2014. Kopano ea Europa ke e 'ngoe ea bomphato ntlafatsong. Eona e tšehtsa letšolo la Tebiso ea Metso kanetsong ea litaba tsa batho ba nang le bokooa metseng ea mahae.

Se ileng sa atlehisa mokete ke hore LNFOD e ile ea iketela Thuto e Kenyeletsang ho baithuti ba nang le bokooa. Boiketo bona e ne e le ba ho maneha metako ea bona ea ‘mala e entsoeng ka letsoho holim’ a ‘mapa oa Lesotho e le ho tšehtsa thuto e kenyeletsang kahare ho na. Boiketo bona bo ile ba qala Semonkong moo beke e ileng ea thakhola teng. Moifo oa LNFOD o ile oa qala e sa le hoseng ho isa folakha likolong tse Lekhotleng la Mathomo la Makhoalipana A10 Semonkong. Baithuti ba maneha metako ea bona ea letsoho e bontšang tšehtso ea thuto ho bana ba nang le bokooa. Likolo tse latelang ke tsona tse ileng tsa nka karolo: Polateng ECCD, Samuel Primary, St. Leonard Primary, Semonkong High School.

Moketeng oa Beke ea Europa

Kamorao ho moo hoa latela tlhaloso e khutšoanyane ea EU ka Hlooho ea Moifo oa EU Lesotho, a ba a botsa baithuti ba Sekolo se Phahameng sa Semonkong lipotso holim’ a tlhaloso ea hae. Sena se ile sa tsosa thahasello e kholo ho baithuti hoo ba ileng ba nka karolo ka mafolofolo.

Letsatsi le ile la phethelo ka lipuo mapatlelong a Lekhotla la Mathomo la Makhoalipana A10 moo Morena oa Sehlooho oa Matsieng, eo hape e leng Mongali Masemene o ne a ntse a eletsa ntlo linthong tse ngata ho etsa hore Lesotho e be na ha e betere.” Morena Seeiso a rialo.

A tsoela pele a re, ‘Ke tšehtsa Sentebale, ka lebaka leo, ke lakatsa ho le bolella hore kamoo ke

thusang balisana ka teng, ha ke na ho qea-aea ho thusa batho ba nang le bokooa kaha ba lokelo ke hona. Ke teng bakeng sa mang le mang ea hlokang thuso.’ A tsoela pele ho bontša hore o itokiselitse ho tsamaea mehlaleng ‘mé oa hae e leng mofu Mamohato

Bereng Seeiso, eo bophelo bohole ba hae a neng a thusa batho ba sitoang ho ithusa. A ntoo leboha Hlooho ea Moifo oa EU ka tšehtso ea bona mekhatlong ea batho ba nang le bokooa mona Lesotho.

Lekala la Ntšetso-pele ea Sechaba le lona le ne le menngoe. Ea tšebedso molepo e le Mongoli e Moholo oa lekala, Mongali Masasa, ea neng a le lebitsong la letona Mohlomphehi ‘Matebatso Doti, o ile a re; ‘Letona le kantle ho na ha, ‘me re ne re tšebedso hore letona la Temo le tla ba teng lebitsong la ‘mé ‘Matebatso, empa ka bomalimabe a ba le bothata bo boholo bo mo sitisitseng ho ba teng koano.

Sheba leqepheng la 7

Keteko ea Beke ea Kopano ea Europa

Ho tsoa leqepheng la 6

Monghali Masasa, ha a bua lebitsong la letona, o ile a re, "Lekala le ntse le sebetsa le *li-DPO*. Lekala le mosebetsing oa ho bea tšebetsong molao sebetsanang le bokooa ka kotloloho o tla bea moralo o hlakileng oa tšebebetso bakeng sa phahamiso le tšireletso ea litokelo tsa batho ba nang le bokooa." A tsoela pele ho bontša hore seo e tla be e le phethahatso ea lipehelo tsa Seboka sa machaba a Kopane ka Litokelo tsa Batho ba nang le Bokooa, eo Lesotho le ileng la e tekenela ka Tšitoe 2008. "Lekala le na le tšepo ea hore pele selemo sena sa lichelete se fela, Setšoantšo sa Molao oa Tekano Bakeng sa Batho ba nang le Bokooa se tla be se se se tekilo kapele ho paramente, 'me ho phahamisetsoa hoa sona boemong ba Molao ho se ho ntse ho tsoela batho ba nang le bokooa molemo.'" A rialo ha a phethela.

Batho ba Semonkong ba ne ba thabile haholo ka letsatsi leo ba itseng morero o tlie ho bona. Ba

ba ba etsa tšepiso ea hore ba tla tšehtsa morero hore o atlehe o be o fihlele lipheeo tsa tsa ho ntlatfatsa maphelo a batho ba nang le bokooa ba bile ba ntse ba ipiletsa ho ba tlisitseng morero hore ba be teng ho fihlela morero o felile. "Lena e bile letsatsi le bohlokoaa haholo leo ka lona re ithutileng haholo re le batho ba lithabeng. Ho tsoa ho libui kaofela re fumane tšepo ea hore bana ba nang le bokooa ba mona Semonkong ba tla ruteha, 'me karolo ea rona re le bahai ba mona ke hore re tšehtse khato ena,'" ha rialo 'mé Florina Thatho, e leng e mong oa bahai ba hlomphehang.

Seo re se rapellang ke hore lona LNFOD le bafani (Kopano ea Europa) le tšepahalle sebaka sena, 'me le se ke la se lahla kherehloa joaloka merero e meng e ileng ea tsamaea ka le reng mona ho turu ho feta libakeng tse ling koana mabalane. Re bontšitse ka ho bea monoana oa rona folakheng hore re tšehtsa thuto ea bana ba nang

le bokooa, 'me se setseng ke hore le re etelle pele, 'me rona re le batho ba Semonkong re tla le tšehtsa," Florina a phethela joalo.

Ka ho le leng, Mof. Mafusi Qhoai ea tsoang Mokhatlong oa Batho ba nang le Bokooa ba Kelello ha a bua lebitsong la batho ba nang le bokooa o ile a bontša hore o na le tšepo ea hore morero o tlo atleha.

"Re motlotlo hore ebe re bile le mokete o tletseng ka liketsahalo joaloka ona oa kajeno. Se re thabisitseng haholo ke puo ea Mokhethoa oa rona oa Puso ea Libaka mona 'Makhoalipana ea ileng a bontša hore ba tšehtsa morero 'me ba qaleletse ho etsa maputulo a ho netefatsa hore batho ba nang le bokooa ba una molemo litšebeletsong tse fanoang ke lekhotla. Boteng ba Morena oa rona oa sehlooho, Morena Seeiso Seeiso ka seqo, ke taba e 'ngoe e tiisang hore letsatsi lena le bile bohlokoaa," hoa rialo Mafusi ka sefahleho se tletseng pososelo.

Keteko ea Beke ea Lefatše ea Tšebetso

Selelekela

Campaign for Education (CEF) e ile ea tšoara lipuisano tse hlano le sechaba sa Mokhotlong e le karolo ea tokisetso ea Beke ea Lefatše ea Tšebetso (la 4-10 Motšeanong 2014) e hloaetsoeng ketekelo ea tema e seng e khathiloe ke na ha lipheeong tsa 'Thuto Bakeng sa Bohle' tlas'a sehlooho se reng, "Tokelo e lekanang, Monyetla o lekanang, Thuto le Bokooa." Lipuisano tsena li ne li reretsoe ho lemosa sechaba le ho se nonya maikutlo ka Tokelo ea Thuto ea batho ba nang le bokooa, le ho bea kutloisiso ea sechaba le tsela eo ba shebang Litokelo tsa Botho, Thuto

le Bokooa ka eona boemong bo tšoanang, 'me sena se ile sa fihleloa ka Mohoanto oa Khotso ho tloha Thabang ho ea Lebaleng la Lipitso la Mokhotlong ka la 5 Motšeanong 2014. Ho feta moo, lipuisano li ne li reretsoe ho fumana hore na sechaba se na le liphephetso life malebana le ho fihlela thuto bakeng sa batho ba nang le bokooa, le hore na se bona eka se ka thusoa joang ho fonya liphephetso tseo.

Se etsahalang ke hore bana ba nang le bokooa ba batla ba qheleloa kathoko ho bana ba bang ka kakaretso, 'me ba lula ba sa bonahale sechabeng le liofisiring tsa thuto. Ka lebaka leo ha ho le lintlha tsa bohloko tse bokeletsoeng ka bona, le hore na

ba bakae ka palo, e leng ntho e beng e ka thusana ha ho etsoa meralo ea hore na ba fumanšoa thuto ea boleng bo bottle joang. Ho bohlokoaa haholo hore sechaba se lemohe likarolo tsa sona kaofela ho etsa bonnate ba hore bana kaofela, ho sa natsehe lilemo tsa bona, botona kapa botšehali, kapa bokooa, ba natefeloe ke litokelo tsa bona tsa botho ntle le khethollo ea letho. Kahoo, lipuisano li ne li hlile li tobisitsoe ho sechaba se metseng kapa phetoho efe kapa efe e etsahalang sechabeng e qala hona metseng.

Keteko ea Beke ea Lefatše ea Tšebetso

Ho tsoa leqepheng la 7

Nakong ea lipuisano, sechaba se ile sa bontša hore leha ‘muso o tsoile ka tsohle hore thuto e fumanehe ha bonolo ke ho kenya tšebetsong leano la thuto e sa lefelloeng, ho ntse ho e-na le liphephetso tse latelang likolong tse fapaneng: baetapele le babusi metseng ha ba na lentsoe tsamaisong ea likolo; likolo ha li

rerisi batsoali ha ho etsoa liqeto; tlhokeho ea lisebelisoa tse khetheleng le barupeli ba khetheleng; likolo li hole; hape ‘muso o petlenya liqeto tsa ‘ona holim’ a sechaba.

Mabaka ao lipuisano li neng li a tšoaretsoe a ile a fihleloa kaha batho ba ile ba ikutloa e le karolo ea litherisano, ‘me ba ananelka

nyakallo boikarabelo ba bona ba ho fumantša bana ba nang le bokooa thuto. Eaba ho etsoa khothaletso ea hore mekhoa ea thuto e lokela ho fetoloa hore e arabele litlhoko tsa bana ba nang le bokooa.

BOKOOA BA KA le LIPOLOTIKI TSA MOSEBETSI Thabiso Masenynetse

‘Mali ea khabane, mona ke leka ho u fa kakaretso e khutšoanyane ea tse ntlhahetseng lebaleng la bokooa le tšokolo ea mosebetsi. Sepheeo ke ho u takela setšoantšo sa hore na bokooa bo sekisetsoa ho le hokae mona Lesotho; hape ke hooeletsa tšehetso ea hao e bonahalang malebana le kenyelotsa ea bokooa makaleng ‘ohle a ‘muso.

Ke monna oa Mosotho ea lilemo tse lipakeng tsa 25 le 30, ea nang le bokooa ba pono.

Ke sa tsoa phethela lithuto tsa ka katleho *National University of Lesotho* ka 2013 lenaneong la lithuto le bitsoang *Public Administration and Political Science* (PAPS).

Ntle ho moo, nkile ka itahlela ka setotsoana mabaleng a lipolotiki lebatooeng la heso tlas’ a mekha e fapaneng ho tloha ka 2006. Ke ne ke ntse ke fokola lilemong kaha ke ne ke sa le sekolong se phahameng. Leha ho le joalo, batho ba bangata ba ntsebile ka lipolelo tse ahisang boeletsing le tharollong ea litaba tsa lipolotiki tse lokelang ho shejua. Hamorao rakhali oa ka a ntsosa molota ka ho ntlhahisa ho ba bang ba baemeli ba sechaba sa heso paramenteng le makaleng a itseng a ‘muso. A ba hlalosetsa makhabane a ka le boithukhubetso ba ka lipolotiking. E ile eaka ba khahluoe ke ’na kaha ba ile ba qalella ho buisana le ’na ka kotloloho ka litaba tsa lipolotiki tsa moo

lebatooeng. Ba ne ba bile ba mpitsa “comrade.”

Ho sa le joalo, ho ile ha hla ha hlaka hore ho oela mokheng o itseng ke ntho ea bohloko hore motho a lemuhue ke baetapele. Ka lebaka leo, ka 2012, rakhali oa ka o ile a boela a ntlhahisa ho matona ‘ona ale; lekhetslong lena a bua ka tsela e fapaneng. A ba bolella hore ke sa tsoa phethela ka katleho thuto ea ka e phahameng, ‘me ke hloka mosebetsi hore ke tsebe ho iphelisa. E re ke u lemoso hore hang-hang ke ile ka utloa letsuka la khoao ho bona, haholo-holo ka bokhoni ba ka. Kamorao ho moo ha hlaha lipotso tse ling feela tse kang: na PAPS ea ka e tšoana le e rutoang baithuti ba se nang bokooa; hore na barupeli le litlhahlolo li a tšoana na.

Taba ke hore, kamor’ a ho shebi-shebisana ho itseng ba ile ba tsepisa hore ba tla sheba (monyetla) oa ho mpha mosebetsi makaleng a bona. Lentsoe lena monyetla le ka masakaneng hobane ka nako eo le ile la hlaha ka tsela e se nang tieo kahare. Hoba likhoeli tse tharo li fete, ke ile ka botsa hore na ho ntse ho e-ea joang, eaba hang-hang ke bitsetsoa puthehong. Eaba ke a hlalosetsa hore ho hlile ha e-ba thata ho hlaha sekheo sa mosebetsi o bobele ho lekana hore nka o etsa. Thepa e sebelisoang ka liofising ha e-na ho nthusa kahobane ke sa bone; hape ho ne ho se chelete bakeng sa ho hlaha sekheo se secha sa mosebetsi. Eaba

tharollo ea matona tabeng ena e ba hore ba tla bua le lekala la Ntšetsopele ea sechaba hore le tle le mphalle ka litsiane le bona ba tlatsetse ka lethonyana ho tsoa lipokothong tsa bona.

Ke ile ka hlakeloa ke hore litlhakiso tsa ka li ne li sa ee ‘moho le mehopolo ea bona. Ka lebaka leo karabelo ea bona ea ho qetela e ile ea e-ba e sa ntlhakelang hobane ba itse ba sa il’o inahana. Ho tloha moo haesale ba phathahane hoo le khokahano lipakeng tsa rona e seng e khaohile. Re se re kopana liphuthethong tsa lipolotiki feela moo re sitoang ho buisana. Ba se ba lumelisa feela, ‘me joale ke se ke bitsoa (motsoalle oa rona), ‘me lebitso leo le tsoa mantsoeng a hauhileng.

Ha ke fera, ke lakatsa ho lemosa batho bohole hore batho ba nang le bokooa le bona ke karolo ebile ke tholoana ea sechaba, ho bolelang hore le bona ba tšoaneloa ke menyetla eohle mona Lesotho. A re emeng kaofela re ba tšehetse re be re thahaselle ho tseba ka bona. ‘Mali ea khabane, ke kopa hore hang hape u se ke oa lebala hore (BOKOOA HASE HO HLOKA BOKHONI).

‘Na oa tsena:
Thabiso Masenynetse.

Contacts:
Telephone: +266 63384201
Email: tmasenynetse@gmail.com

Ha LNFOD le Lekala la Bophelo le Boiketlo ba Sechaba, 'moho le bo-mphato ba bang ba hlophisa letsatsi la machaba la batho ba nang le bokooa ka la 3 Tšitoe 2007, ha ho motho ea neng a tseba hore ketsahalo eo e ne e tla ba le tšusumetso e kang eo e bileng le eona. Ketsahalo ena e bile e 'ngoe ea tse atlehileng ka ho fetisia nalaneng ea IDPD mona Lesotho, moo ho bileng teng Motlotlehi Mofumahali, Tona-Kholo le Lekhotla la Matona.

"Leo e ile ea e-ba letsatsi la phetoho ho 'na, mokete o ile oa ntsosa molota ka litsela tse ngata," Morienyane, ea bileng le bokooa ho tloha ka 2004, a rialo.

"Tona-kholo ea mehlong eo (Dr. Mosisili) a supa puong ea hae hore re lokela ho itlhophpha hantle, re thehe lihlophha haeba re hloka ho fumana tšehetso ea mofuta ofe kapa ofe 'musong. Ho tloha tsatsing leo, ka qalella ho bitsa batho ba bang ba nang le bokooa tikolohong ea TY hore re thehe seholopha, 'me hamorao ra etsa qeto ea ho theha mokhatlo oa batho ba nang le bokooa Berea."

E le mothehi oa Mokhatlo oa Batho ba nang le Bokooa Berea, Mong. Morienyane o ne a e-na le ntho e le 'ngoe kelellong ea hae—ho bona maphelo a batho ba Berea ba nang le bokooa a ntlaufala. O ne a tseba hore, hore ba tle ba lemohuoe ho tla hlokahala hore ho ferehoe batho ba bangata hore ba kene 'me ba bue ba le ntsoe-leng. Ka mantsoe a hae, o re, "Re ile ra ea ofising ea 'Musi oa Setereke sa Berea bakeng sa mokhoa oa ho fihla libakeng tse ling tsa Berea tse kang, Bela-Bela, Sebitia, Maqhaka. Eaba re atleha ho fumana litho tseo e leng batho ba nang le bokooa libakeng tseno kaofela."

Hoba re kopane le batho ba nang le bokooa libakeng tsena, ho ne ho se ho ntse ho bonahala maputulo, 'me batho ba ba le tšepo ea hore mokhatlo efela e le koloi e isang maphelo a batho ba nang le bokooa ntlaufalong.

Nako ea ka ea phetoho: Mong. Nqosa Morienyane

"Re se re ntse re e-na le batho ba seng bakae bao joaloka 'na ba seng ba ntse ba fumana lithuso tsa litsiane ho tsoa 'musong libakeng tsena kaofela, 'me ho rona ena ke khato e ntle," a rialo ka phatla e phahameng.

Ha isa-isa ba lemoha hore ho na le mekhatlo e metle ea batho ba nang le bokooa boemong ba naha, 'me e le mokhatlo oa Berea, ba etsa qeto ea ho hloella sebaeng sa naha. Ba atamela LNFOD e ileng ea potlaka ho sebetsa le bona morerong oa selemo oa boithuto—e ne e le Morero oa Kaho ea Letšolo la Tlhokomeliso. Ke morerong ona ba ileng ba tsebisoa metheo ea bobuelli ke ofisi ea bobuelli ea LNFOD ka 2011. "Kamor'a thupelo ra ngola mangolo ra ba ra ba le liphutheho re shebane mahlong le 'Musi oa Setereke sa Berea (eo e neng e le Mong. Mofihli Phaqane) re mo tekela ho se khotosfale ha rona ka liofisi tsa hae tse sa fihlelleheng ha bobebe.

Mohlomphehi eno ha a ka a qeta khoeli pele a pshatla litepisi, 'me a aha tselana e boreleli eo ka eona re khonang joale ho kena liofising tsa hae re ntse re le likoloaneng tsa rona. Ha re a ka ra fellas moo, empa ra tsoela pele ho ea susumetsa bookomeli ba sepolesa sa Berea hore se etse hore motebo oa sona o fihlellehe, 'me ba etsa joalo," Morienyane a tsoa ka tsona.

Litselana tse boreleli li ka 'na tsa ba katlaase ho maemo a nepahetseng empa li bohloko a haholo hape ke

mokhoa o molemo ka ho fetisisa oa tšebetso ho tsoa ho baokameli naha ka bophara, ba ka ratang ho etsa liphetoho meahong ea bona e sa keneheng ha bobebe.

Tsena e bile tse ling tsa lipale tsa katileho tse entseng hore Mong. Morienyane a fumane hlompho eo a e fumanang morao tjena. Liketsahalong tse ngata tsa bohloko a seterekeng sa Berea, o hlophua e le sebui sa bohloko a hangata. Mafelong a selemo se fetileng ha LNFOD e ne e batla batho ba ka sebetsang e le bahokahanyi ba litereke bakeng sa Morero oa Tebiso ea Kanetso, Mong. Morienyane o ile a beoa e le mohokahanyi oa setereke sa Berea mathoasong a selemo sena.

"Ho 'na, mosebetsi ona ke oo esale ke o labalabela ka lilemo-lemo. Ke sebetsa le batho ba nang le bokoa (ba banyane le ba baholo) ho ba matlafaletsa ho sebelisa tokelo ea bona ea ho nka karolo ka botlalo lintlafatsong tsa puso ea libaka. Ke be nkeke ka kopa letho le fetang mona," a rialo ka sefahleho se thabileng.

Ho nyolosa hoa hae le ho theosa ka kolooana ho hlahiselitse Mong. Morienyane mahlohonolo a mangata tseleng. Setereke sa Berea se sa tsoa 'miletsha botong ea kabotong ea mesebetsi e meholo. Ha a botsoa ka mosebetsi ona, o ile a re,

"Ke ikutloa ke hlomphehile haholo hore ebe ke etsetsa setereke sena seo ke se ratang mosebetsi o moholo hakaalo. Ke ne ke sa lebella hore o tla tla kapele hakana, empa ke o amohetse, 'me ke tla etsa tsohle tse matleng a ka hore ke sebeletse setereke sena sa heso le batho ba heso," a phethela joalo Morienyane.

Ha a botsoa ka ho kenya motho ea nang le bokooa botong, Mof. Tlali oa komiti ea setereke ea tsamaiso o ne a ikotla sefuba ka qeto ea bona eo tšepo e leng hore e tla tlatsetsa hore setereke sa bona e be se akaretsang batho bohole ka hohle.

Ho tsoa leqepheng la 9

"Ha re na pelaelo ea hore ntate Nqosa o tla eketsa boleng botong. O sebelelitse setereke sena hantle. Re le setereke, re mosebetsing oa ho etsa Berea sebaka sa motho e mong le e mong ho kenyelsetoa le batho ba nang le bokooa. Ho tla bonoa lintlafatso li simolla selemong sena sa lichelete," Mof. Tlali oa Lekhotla la Setereke sa Berea a rialo.

Basebetsi 'moho le eena ba LNFOD ba ile ba leboha lekhotla la setereke la Berea 'me ba tšepa hore ena hase qetello.

"Re mo thabetse re le LNFOD, 'me re bona e le phephetso e monate ho rona joale hore re mo ntlafatse le ho feta tsebong hore a tle a tsebe ho tiea litabeng tsa kenyelseto kaha a le maemong a hlokolosi haholo. Re tšepa hore literike tse ling li tla qopitsa sena

se etsoang ke Berea—ho nka likhato malebana le kenyelseto ea batho bohle hohle kabong ea litšebeletso," ha rialo Rabasotho Moeletsi, ea ntseng a hokahanya Morero oa Tebiso ea Kanetso boemong ba na ha bakeng sa LNFOD.

'Ke Seo Ke Leng Sona Kajeno'

Relebalitsoe Mohlokaqala

Relebalitsoe Mohlokaqala

Ke bile ngoanana eo ke itsebileng ke ena le bokooa ke le mong ka har'a motse, ka hona ke hotse joalo ke sa khone ho bapala le ho chakela le batho ba bang. Ka sena ke bolela hore ke qetelletse ke sa khona le ho kena sekolo ka moo motho o ne o ka nahana ka teng. Ke qalile ho kena mekhatlo ea batho ba nang le bokooa ka selemo sa 2000 eaba nakong eo makala a mekhatlo a thehoang literekeng ke ile ka elelloa haholo bohloko ba ho kopana le mesebetsi eo re ka ra e etsang ho hlokamelisa batho ka bo teng ba rona.

Seo mekhatlo ea rona e se entseng eleng sa bohloko ka ho fana ka lithupelo le litsebo, ke taba ea bohloko haholo hobane joale re khonne ho ikamohela. Ke ka boikamohelo feela re ka ra tsebang ho tsoela —pele bophelong. Kamorao ho hore re rupeloe ke ile joale ka tlos'a tšepo ea ka eo ke neng ke e behile holim'a batho ba bang, joale ka itšepa 'me ka ipolella hore ke tsoelapele ka bophelo ba ka. Ke ne ke itumelletse hore ke etsetsoe lintho tsohle ke batho ba lelapa, ke bile ke elelletsoe hore ke ile ka itsenjetsa nako.

Hajoale ke mosali ea nang le bokhoni bohle kaha joale ke tseba hore na ke tlameha ho etsa joang ele ho iphelisa. Ke sebetsa ka thata ho beha bohobe ba letsatsi tafoleng ka ho roka mese ea lishoeshoe, mekotla le tse ling ha feela li rokao. Seo eleng qolotso

haholo tsebetsong ena eaka ke ho sebeletsa lapeng. Ha ke na sebaka sa tšebetso empa mosebetsi ona kea o etsa, bothata ba taba ena ke ho se be le 'maraka o motle sebakeng sa thekiso. Ke lakatsa ho bona mesebetsi eo re e etsang e tsoelapele ebile e hola joaloka tšebetso tsa batho ba bang ba se nang bokooa. Ka mohlomong re ka thusoa ho fumanamekhoa ea phumant'so ea lichelete ka mekhoa ea kalimo. Sena se ka re thusa hobane re ka khona ho reka lithepa tseo re li hlokang joaloka masela le mechini ea morao – rao ele hore likhoebo tsa rona li tsamaee ka thello le tsa batho ba bang.

Ke mosali ea nang le bokooa ba masapo ho tloha tlahong ea ka, ke leka ho bolela hore ke hlahile leoto la ka le sa sheba pele hantle joaloka ka batho ba bang ba bangata joaloka ha ho tloaelehole. Hajoale lilemo tsa ka li ka ba 30. Haeso ke Ha 'Mathata Maputsoe. Ke motsoali a le mong (single parent) oa ngoana a le mong a moshanyana ea ka bang lilemo li tharo (3).

Ke hotse ke le ngoanana eon ka inkang ke bile Lehlohonolo haholo ka har'a motse oa heso. Ke bolela sena hobane motsoali oa ka o ile a amohela pele hore o na le ngoana oa sebopoho sa ka, ka hona ho bile bonolo haholo hore baahisane ba hae le bana ba bona ka mokhoa o tsoanang ba nkamohele. Ke bapetse le bana ba bang, ka kena sekolo le bona le ho etsa tsohle le bona. Ke ile ka khona ho kena sekolo ho fihlela boemong ba sekolo se phahameng.

Hantle ke qalile ho bona liqholotso tse 'maloa tseo ke neng ke sa li elelloe ho tloha bonyaneng ba ka. Ke bone ka morao ho hore ke qete sekolong kaha ke ithutetse lengolo la Diploma in Primary Education hore joale ke fihlile lefatseng le leng. Ho bile boima haholo ho 'na ho bona hore joale ke fapane le batho ba bang. Ke lekile haholo ho etsa Likopo tsa mosebetsi likolong, makaleng a mangata haholo ele makala a 'muso le likhoebo tse ikemetseng empa ke ile ka tea kalala le hajoale ke ntse ke sa sebetse. Taba e kholo boemong bona ebile ho se fumantsoe monyetla oa ho bonahatsa seo ke ithutetseng sona. "Ke hopola

ka tsatsi le leng moo ken eng ke isa application motho e mong a mpolella hore ho bonahala lengolo leo ke nang le lona le le holimo ho feta batho ba entseng Likopo, 'me ka hona ke lebelle hore ho ka nna hoa etsahala hore application ea ka hang ha ke tsoa mona e ka lahleloa moqomong.' Ke ile ka fumana ele taba e bohloko haholo hook e ileng ka tloha moo ke lahlile tsepo e kholo ea hore le ho bitsetsoa lipuisanong (interviews) ke taba e kannang ea ba thata haholo, hoa feela hoaba joalo, ha kea ka ka bitsoa hohang.

Ke ile ka atamelo ka selemo sa 2012 ke litho tsa mokhatlo oa batho ba nang le bokooa ba masapo (LNAPD) ka ho khetholoha ntate Tsereane Matsumunyane ho nkothaletsa ho kena mokhatlo. Ke ne ke batla ho hana hore ken a le bokooa leha ho le joalo empa ka ipha nako ea ho mamela haholo seo ke nahananang hore se ka ntsoela molemo ke le motho. O ile a hhalosa lintho tse ngata ho kenyaletsa le litokelo. Ke ile ka thahasella ha ke utloa a bua ka litokelo leha ke ne ke so tsebe na ka botebo litokelo ke eng? Ke ile ka iketsisa ho kena mokhatlo ona. Ha ke se ke le ka har'a batho bana ke ile ka tlala morolo kaha joale ke hlokometse hore re batla re qoqa litaba tse batlang li tsoana. Ka hlokometse hore taba ena ea khethollo ha e etsetsoe 'na ke le mong ka hona ke tlameha ho sebetsa 'moho le batho bao re ka loants' ang 'moho taba ena.

Ke ile ka etsa boiteko ba ho bona hore na ke etsa joang ka taba ena ea tlhokahalo ea mosebetsi kaha ke eleletsoe hore taba e kholo ke khethollo. Ke ile ka ikopanya le ausi eo re keneng sekolo le eena ele hona ho bula joalo sekolo sa likonyana (ECCD) ele ho nts'etsa pele taba ea boithuto ba ka. Sena se ile sa tlisoa ke ha ke utloa hangata batho ba nang le bokooa ba bua ka mekhoa ea boipheliso ele ho fenya bofuma. Ke ile ka hlokometse hore mekhoa ea ho bula sekolo sa mofuta ona ha ho thata haholo. Leha ke thabetse

mosebetsi ona oa ho hlokometse hore bana, ho san a le liqolotso mona le mane eleng litlhoko tse thusang hore bana ikutloe ba amohelehole. Hona le tlhokahalo ea thepa eleng lintho tse bapalang. Leha ho le joalo boikopanyong bona ba rona re motlotlo kaha re se re na le sebaka sa ho aha sekolo sa rona se maemong haeba re khona ho bokella chelete ea ho aha hantle.

Ke ile ka rupeloa ke eona mekhatlo ea batho ba nang le bokooa tla'sa sekhurumetso sa LNFOD ka litaba tsa HIV and AIDS le litaba tsa tlhabollo le ho hlahlobela lona lefu lena. Re ile ra rupeloa ke bosebeletsi ba sepetele sa 'muso hona Leribe eleng sepetele sa Motebang. Ka lebaka lona la tshetso ena ke 'na enoa kajeno ka har'a clinic ea Maputsoe Filter ka hona ho sebetsa seo ke ithutetseng sona nakong eo ea beke tse peli. Re ile ra romelloa re le babeli le 'm'e 'Mapootsela Lekeba ea nang le bokooa ba puo le kutlo ho tla Maputsoe Filter Clinic. Ke eleloa le ho hlokometse hore bapheliso ele ho hlahlobetse batho ba nang le bokooa ba ka bang leshome le metso e mehlano (15). Bo teng ba rona cliniking ena ke hlokometse hore batho ba nang le bokooa ba tla litsebeletsong ka bongata kaha joale ba eleloa batho bao ba ba t'sepelang ho bua le bona hantle kapa hona ho bua puo ele 'ngoe.

Ke iphumana ke le motho ea fetohileng haholo bophelong lintlheng tse ngata kaha ke ile ka kena, ho lumela hore ke na le bokooa le hona ho ipha nako ea ho tseba. Seo nka se supang feela ke hore mekhatlo ea rona ka tshetso ea LNFOD e bapala karolo e kholo haholo ho leka ho fetola maphelo a rona, ke rata ho leboha linthong tsohle tse etsaong ke mekhatlo ena.

'Mamolemohi Ramokotjo ka ofising ea Maputsoe Filter Clinic

PUISANO KA PHAHAMISO EA LITOKELO TSA BATHO BA NANG LE BOKOOA: KHIRO EA BATHO BA NANG LE BOKOOA LESOTHO

Ho tsoa leqepheng la 2

Khirong:

- Melao ea basebetsi le bosebeletsi ba sechaba ha e na moo e buang ka kotloloho ka tšehetso e hloka halang bakeng sa batho ba nang le bokooa mosebetsing, e ka ba mafapheng a ikemetseng kapa ‘musong hore ba fumane khiro.
- Maano a khiro ha a tataise bahiri ba ikemetseng le ‘muso hore na ba tšoare batho ba nang le bokooa hantle joang mosebetsing hore ba tsebe ho ntša bokhoni ba bona kaofela.
- Ha ho maoala a otlolohileng a sebelisoang molemong oa khiro ea batho ba nang le bokooa,
- Ha ho letho le teng, leha e ka ba lipalo tse sebelisoang molemong oa khiro ea batho ba nang le bokooa.
- Batho ba nang le bokooa ba sebetsang libakeng tse ikemetseng le ‘musong ba sebetsa maemong a sa ba lokelang ka lebaka la khaello ea

thepa e ba thusang likhaellong tsa bona tsa botho.

- Bahiri ha ba a lemosoa tlhoko ea ho ba le sebaka se lekaneng bakeng sa batho ba nang le bokooa.
- Ha ho melemo e etsetsoang bahiri ba ikemetseng ba hirang batho ba nang le bokooa ka lipalo tse holimo, tse kang nyehlisetso ea lekhetho, e leng lintho tse hloka halang ruri.
- Qetellong, batho ba nang le bokooa ba tsoela pele ho khesoa, ho sekisetsoa le ho khetholloa khirong. Ke ka lebaka lena ho leng bohloko a hore ho be le molao o sebetsanang le bokooa ka kotloloho, e le mokhoa oa ho sireletsa litokelo tsa batho ba nang le bokooa le ho netefatsa ho kenella ha bona kahar’ a sechaba ka kakaretso.
- Maano a khiro ‘musong le mafapheng a ikemetseng a bontše litokelo tsa batho ba nang le bokooa
- ‘Muso o etse maoala a ho hira batho ba nang le bokooa bosebeletsing ba sechaba ka ho nka likhato tse

hlakileng tse kang tšebeliso ea manane

- ‘Muso o etsa pokello ea lintlha tsa bohloko a ea batho ba nang le bokooa ba sebetsang ‘musong hore o tle o tsebe ho ba thusa ka lisebelisoa tseo ba li hlokang
- ‘Muso o etsa melaoana ea tšebetso e molemo bakeng sa batho ba nang le bokooa.
- Mafapha a ikemetseng a lemotha bohloko a ba ho koetlisa le ho hira batho ba nang le bokooa molemong oa ho phahamisa maphelo a batho ba nang le bokooa. Ka tsela eno ho ile hoa lumellanoa hore phutheho ea tšalo-morao e tle e tšoaroe, eo ho eona likhoebo li tla rala mocha o tla phahamisa khiro ea batho ba nang le bokooa mafapheng a ikemetseng.
- Ka ho le leng, baemeli ba ‘muso ha ba a ka ba itlama hore ho na le seo ba tla se etsa hobane Mongoli e Moholo oa Lekala la Bosebeletsi ba Sechaba ha a ka a ba teng.

Re Lakaletsa Motšotšehi Letsie III Letsatsi le Monate-nate la bo 51 la Tsoalo!!!

Ikopanye le Rona:

22 Mabille Road,
Old Europa
Maseru Lesotho

P. O. Box 9988
Maseru 100
Lesotho

Phone: +266 22 32 0345
Fax: +266 22 32 6196
E-mail: nkhasi@lnfod.org.ls

Tseba Ka LNFOD—Pale e Khutšoanyane

‘Mamekhatlo oa Mekhatlo ea Batho ba nang le Bokooa Lesotho (LNFOD) o thehiloe ka 1991, ‘me ke oona sekhurumetso sa mekhatlo e sebetsanang le bokooa mona Lesotho. Sepheeo sa oona ke ho sireletsa litokelo tsa batho ba nang le bokooa mona Lesotho, ka ho tšehtsa mekhatlo ea bona, le ka ho matlafatsa litho tsa eona ka litsebo tsa ho iphelisa, ka chelete le litlhoko tse ling, le ka ho emela litlhoko tsa bona ka pele ho ‘muso, ho bafani, le ho sechaba ka kakaretso. Litho tsa oona ke Mokhatlo oa Batho ba nang le Bokooa ba Masapo Lesotho (LNAPD), Mokhatlo oa Batho ba nang le Bokooa ba Kelello Lesotho (IDAL), Mokhatlo oa Batho ba nang le Bokooa ba Pono Lesotho (LNLVIP), le Mokhatlo oa Batho ba nang le Bokooa ba Puo le Kutlo Lesotho (NADL).

Bakeng sa tlhaiso-leseling e fetang ena, etela www.lnfod.org.ls